

Uz 20-godišnjicu Više pomorske škole u Dubrovniku

RUDI JELIĆ

Sto tridesetogodišnje organizirano školovanje za potrebe broda i pomorstva nastavlja Viša pomorska škola u Dubrovniku na tradicijama pomorske orijentacije njegova stanovništva. U pomorskoj prošlosti Dubrovnika, pogotovo školovanja pomorskih kadrova, osnivanje Više pomorske škole 1959. godine i njezino djelovanje u proteklih dvadeset godina znači podizanje kvalitete školstva i obrazovanja kadrova na nivo potreban suvremenom brodarstvu.

U razdoblju zadnjih godina i u pomorskom školstvu nastale su određene izmjene. One su se najviše odrazile u promjenama nastavnih planova i programa. Na zahtjev pomorske privrede program je podešavan brzim promjenama na brodu.

Suradnja Udruženja brodarara Jugoslavije i Zajednice pomorskih škola imala je pozitivan rezultat u izradbi »Fatograma profila pomorskih zanimanja« i drugih analiza. Ovaj dokument pošao je od postojećih radnih mjesta na brodu s karakteristikama rada, radnoj okolini, zahtjevima kojima se mora udovoljiti na radnom mjestu i drugo. Potrebna školska sprema za pojedina radna mjesta na brodu ostala je i dalje osnovna škola, srednje usmjerenje za profile nautičara i brodskih strojara, te više usmjerenje za službu stroja i palube (više pomorske škole). Pored ovog obrazovanja za radna mjesta na brodu pomorsko školstvo dobilo je i visoku obrazovnu organizaciju — Fakultet za pomorstvo. Tako je i pomorska struka dobila mogućnost stjecanja najviših stručnih kvalifikacija i usmjerenja za znanstveni rad za potrebe pomorstva. Premda stjecanje najviših zvanja na fakultetu za pomorstvo nije uvjet za radno mjesto na brodu, ono je otvorilo vrata za intenzivan znanstveni rad.

Znanstveni i tehnički napori u pomorskom prometu doveli su do izgradnje velikih prijevoznih sredstava koja su omogućila prijevoz golemih količina roba brže i ekonomičnije.

Prema iznijetim podacima u *United Nations Statistical Year Book*, pomorski prijevoz roba stalno je u porastu. Tako je 1960. godine iznosio 1 080 milijuna tona, 1970. 2 400 milijuna tona, a predviđa se da će u 1980. godini iznositi oko 5 250 milijuna tona.

Novi izvori proizvodnje i proširivanje područja potrošnje utjecali su na opseg i smjer međunarodne pomorske trgovine, a konkurencija je zahtijevala snižavanje proizvodnih troškova i prijevoznih cijena, što se moglo postići usavršavanjem i napretkom u tehnici. Na međunarodnom pomorskom tržištu pojavili su se novi tipovi brodova velike tonaže s ekonomičnijim pogonima i većim brzinama, što je utjecalo na razvoj trgovačke mornarice i njezine tonaže.

Poznato je da brod predstavlja visoko tehničko dostignuće bazirano na elektronici i automatizaciji. U strukturi brodova po pogonu prevladavaju oni na motorni pogon, ali sudjeluju u prometu i brodovi na atomski pogon. Promjene u izgradnji brodova, u njihovim tehničkim dostignućima i novinama tako su brze da se iz godine u godinu uočava značajan napredak. Sve te novine imale su za posljedice promjene i u lukama, u prijevozu roba i druge. One su se odrazile i na broju brodske posade. Već se izgrađuje brod koji će imati 12 do 15 članova posade.

Jugoslavenska trgovačka mornarica po strukturi brodova, veličini, njihovoj opremljenosti i učešću u svjetskom prijevozu roba odraz je stanja u svjetskoj trgovačkoj mornarici u omjeru kojim sudjeluje u njoj. Napomenimo da u svjetskoj trgovačkoj mornarici sudjeluje i dio pomorskih kadrova školovanih u našim školama.

Ovo nekoliko općih podataka o stanju trgovačke mornarice u svijetu ima za svrhu da se uoči osnova na kojoj rade članovi posada brodova i da se uoči potreban odnos između kadra za brodove i suvremenog brodarstva.

Školovanje za članove brodske posade obavlja se kod nas samo za časnička zvanja, dok je ostala posada na brod pristizala sa slobodnog tržišta kadra (i časnici su dijelom dolazili na brod iz istih izvora). Zvanja za određena mjesta na brodu stjecala su se, i stječu se i sada, na osnovi provedenoga plovidbenog rada na brodu i polaganja stručnih ispita.

Sva zvanja na brodu, odnosno radna mjesta za službu palube i stroja, bez obzira na završenu školsku spremu, uvjetovana su potrebnim radnim iskustvom provedenim na brodu.

Kako, dakle, naša reforma obrazovanja tretira odnos između teorijskog i praktičnog rada, te odnos organizacija udruženog rada i organizacija za odgoj i obrazovanje?

Idejno-teorijske postavke samoupravnog preobražaja odgoja i obrazovanja uvjetovane su dosadašnjim dinamičnim društvenim razvitkom. Nastupile su promjene drukčijih socijalnih i ekonomskih dimenzija od dosadašnjih. U dokumentima koji govore o politici djelatnosti osposobljavanja kadrova (Ustav SFR Jugoslavije, Ustav SR Hrvatske, Zakon o udruženom radu i Rezolucija Sabora SR Hrvatske o razvoju odgoja i obrazovanja na socijalističkim samoupravnim osnovama) naznačena su osnovna idejna, teorijska i organizacijska usmjerenja preobrazbe odgoja i obrazovanja.

Osnovna polazna postavka jest da radnici u udruženom radu moraju planski ovladati ukupnom reprodukcijom kadrova kao jednom od najbitnijih komponenata vlastitog razvoja... Udruženi rad kao cjelina mora preuzeti neposrednu odgovornost za politiku odgoja i obrazovanja, za

uključivanje u rad onih koji završavaju školovanje na svim nivoima usmjerenog obrazovanja, ali i za permanentno obrazovanje radnih ljudi za rad i samoupravljanje (Rezolucije X kongresa SKJ).

Odgoj i obrazovanje ima u društvu reproduktivno-produktivnu ulogu koja se sastoji u obnavljanju i održavanju postojećih i u stvaranju novih vrijednosti. Promjene u odgoju i obrazovanju odražavaju se u svim područjima rada i života, i ovisne su o promjenama društvenih odnosa i idejnih gledišta nosilaca društvenih promjena te o načinu tih promjena.

To najbolje pokazuju podaci iznijeti u Ženevi na Konferenciji Organizacije ujedinjenih nacija o primjeni nauke i tehnike. »Oni koji završe obavezno školovanje povećavaju radnu sposobnost za 40%, oni koji završe srednje školovanje povećavaju radnu sposobnost za 100%, a oni koji završe više i visoko obrazovanje za 300%.«

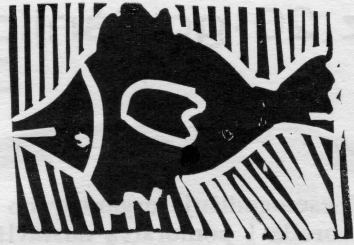
Iz stava da udruženi rad neposredno utječe i da prihvati prava i odgovornost za odgoj i obrazovanje i zapošljavanje mladih ljudi i njihovo daljnje usavršavanje, proizlazi potreba samoupravnog društvenog planiranja razvoja obrazovanja na osnovi utvrđivanja cjelovitih proizvodnih programa, — razvojnih, obrazovnih i kadrovske potreba. Bez planiranja nema slobodne razmjene rada, nema delegatskog odlučivanja, pa u pomanjkanju planiranja ni radnici neće moći ovladati cijelim dohotkom i društvenom reprodukcijom.

Član 105. Zakona o udruženom radu otvorio je mogućnost šireg udruživanja organizacija obrazovanja i organizacija udruženog rada kao: »Iz ukupnog prihoda OOUR-a mogu se u okviru materijalnih troškova izdvajati sredstva za tekuće potrebe stručnog (usmjerenog) obrazovanja i naučno-istraživačkog rada.«

To je put koji vodi do toga da organizacije udruženog rada odgoja i obrazovanja postanu sastavni dio složenih organizacija udruženog rada; put kojim se ostvaruju neposredni odnosi i uzajamni međuutjecaji, te zajedničko uređivanje ciljeva i politike razvoja obrazovanja. Tako se izjednačuje društveno-politički položaj, prava i obaveza radnika odgoja i obrazovanja i radnika materijalne proizvodnje, a tehničko-tehnološka oprema proizvodnje sastavni je dio odgojno-obrazovnog procesa, pa tehnički kadar postaje i nastavni kadar. Sigurno je da sve organizacije udruženog rada neće moći obrazovne i kadrovske potrebe ostvarivati neposrednom razmjenom rada, već će te svoje potrebe realizirati preko samoupravnih interesnih zajednica s drugim organizacijama udruženog rada.

Postojeće stanje društveno-ekonomskih odnosa u usmjerenom obrazovanju zahtijeva jačanje osnovnih samoupravnih interesnih zajednica (OSIZ-a) i neposredno odlučivanje o programima i sredstvima za obrazovanje s elementima socijalističke uzajamnosti i solidarnosti.

Iz odnosa razvijanja međusobnih prava i obaveza koji se uspostavljaju između polaznika u obrazovanju i radnika u udruženom radu, od polaska u usmjerenom obrazovanje do stjecanja prvog zani-

manja, te obrazovanja iz rada i uz rad, već prema potrebama udruženog rada, ovisi osiguranje kadrova. Na taj način, svi uključeni u usmjerenom obrazovanje ostvaruju pravo na obrazovanje iz odnosa prema udruženom radu. Odatle će organizacije udruženog rada svojim planovima utvrđivati u kojem će opsegu dio radnika uputiti na obrazovanje, osposobljavanje, usavršavanje ili specijalizaciju.

Proces osposobljavanja kadrova, pogotovo kod nekih privrednih grana i grupacija, nameće potrebu da dio mlade generacije već pri započinjanju usmjerenog obrazovanja ulazi i u proces rada, da postane sastavni dio radnih kolektiva i iz radnog odnosa ostvaruje svoj samoupravni položaj u udruženom radu.

Budući da novi sistem odgoja i obrazovanja omogućuje ostvarivanje obrazovnih potreba društva, razvija sposobnost, znanje, vještine i vrednote, to proizlazi potreba promjena u programima, organizaciji, oblicima, metodama i u dužini trajanja pojedinih stupnjeva odgoja i obrazovanja, te njihovo programsko i organizacijsko povezivanje na osnovi obrazovanja za rad i samoupravljanje.

Sistem odgoja i usmjerenog obrazovanja zasni-va se na:

— programu zajedničke odgojno-obrazovne osnove (početno usmjerenom obrazovanje);

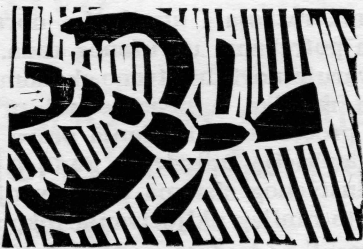
— programu obrazovanja i osposobljavanja za određeno zanimanje, samoupravljanje i daljnje obrazovanje (uključujući i programe visokog obrazovanja);

— programe stalnog usavršavanja i osposobljavanja radnih ljudi u procesu rada i uz rad;

— programe obrazovanja radnih ljudi i građana za samoupravljanje i stvaralaštvo u slobodnom vremenu.

Tako postavljen sistem usmjerenog obrazovanja, po potrebama i zahtjevu udruženog rada, traži programsko i organizacijsko povezivanje srednjega, višeg i visokog obrazovanja u cjelovit i jedinstven sistem usmjerenog obrazovanja.

Programi usmjerenog obrazovanja ostvaruju se zajedničkim radom organizacija udruženog rada odgoja i obrazovanja i organizacija materijalne proizvodnje i društvenih djelatnosti: korištenjem radnih prostora i opreme radi obrazovanja stvaranjem stručnih i nastavnih kadrova, učenjem u radu na odgovarajućim poslovima i radnim zadacima, sudjelovanjem polaznika u raznim oblicima samoupravljanja, uključivanjem polaznika u kulturno-tehničke, društvene i ostale aktivnosti u okviru radnih organizacija odgoja i obrazovanja, i izvan njih.

Dakle, riječ je o promjenama koje sveobuhvatno mijenjaju biće obrazovanja, njegovu dubinu i radikalnost s gledišta društveno-ekonomskog i političkog smisla. Dosad su uglavnom promjene nastajale u programima škola, njihovim vrstama ili stupnjevima. Postavlja se pitanje da li današnji oblik osposobljavanja članova posade na brodu s gledišta potrebnog praktičnog rada za osposobljavanje odgovara tendencijama reforme. Ima li današnji sistem osposobljavanja posade na brodu odraza u stavu — školovati se radeći, osposobljavati se tuz rad i iz rada.

Pravilnik o zvanjima, o stručnoj spremi i ovlaštenjima posade brodova Jugoslavenske trgovačke mornarice traži potrebno vrijeme provedeno u radu na brodu (plovidbeni staž), što uvjetuje određena radna mjesta. Kako ćemo vidjeti, izvjesna zvanja mogu se steći samo uz rad na brodu.

Radna mjesta na brodu za službu palube i stroja osim odgovarajuće školske spreme zahtijevaju plovidbeni staž i stručni ispit koji se ne polaže u školskoj organizaciji, već pri lučkoj kapetaniji.

Časnička zvanja palube i stroja — komandant i upravitelj moraju imati završenu pomorsku školu i višu pomorsku školu nautičkog ili brodstrojarskog smjera i položen stručni ispit za zvanje poručnika trgovačke mornarice, kapetana duge plovidbe ili časnika stroja. Pravo da član posade može pristupiti polaganju ispita za određeno zvanje na brodu uvjetovano je plovidbenim stažom. Tako za zvanje kapetana duge plovidbe potrebno je da poručnik trgovačke mornarice ima u svojstvu časnika palube najmanje dvije godine plovidbenog staža, od čega najmanje jednu godinu u dužoj plovidbi. Kapetan obalne plovidbe treba da ima najmanje dvije godine plovidbenog staža u velikoj obalnoj plovidbi. Za zvanja I, II i III časnika palube potreban je plovidbeni staž od jedne godine. Ista je dužina plovidbenog staža potrebna i za časnike stroja. Kadeti i asistenti stroja provode u tom zvanju godinu do dvije na pripremnim poslovima za časnička zvanja. Za kormilara treba trogodišnji plovidbeni staž i položen ispit za kormilara, a nakon toga on može biti i vođa palube, dok za mornara nije potreban plovidbeni staž, i praktična znanja stječe priučavanjem. Neke organizacije udruženog rada uvele su zvanje mlađeg mornara pa se nakon plovidbenog staža od godine dana na tim poslovima dobiva zvanje mornara.

U službi stroja za zvanje čistača nije potreban plovidbeni staž. Radni odnos može zasnovati nekvalificirani radnik. Za broskog ložača treba trogodišnji plovidbeni staž, za poslužitelja sisaljki

staž od jedne do dvije godine, ovisno o predspremi. Za zvanje motorista potreban je plovidbeni staž od jedne do četiri godine, ovisno o predspremi. Za mazača treba staž od tri godine. Za broskog mehaničara i broskog električara zahtijeva se visokokvalificirani radnik, što pretpostavlja određeni praktični rad. Vođa stroja treba tri do četiri godine plovidbenog staža, ovisno o predspremi.

To je sistem osposobljavanja posade uvjetovan stjecanjem iskustva u radu. Sistem praktičnog rada za vrijeme školovanja za neka zvanja nije uspio da se ustalio i postane sastavnim dijelom osposobljavanja. Za podsjetiti je da je u razdoblju od 1952. godine u školovanju kadrova za brod bila uvedena jednogodišnja praksa na brodovima za sve učenike nautičkog i brodstrojarskog smjera nakon završenoga prvog razreda pomorske škole. U drugi se razred mogao upisati samo onaj učenik koji je izvršio jednogodišnju praksu na brodu. Nakon prestanka takvog načina praktičnog rada škole su se počele snalaziti u osposobljavanju učenika u praktičnom radu. Nabavljale su male, svoje brodove, neopremljene i neodgovarajuće. Pomoć su jedno vrijeme davale radne organizacije pomorske privrede, s tim što su na brodove primale učenike iz pomorskih škola nakon trećeg razreda. To je iskustvo značajno s obzirom na plovidbene rute brodova udaljene od naše obale, pa je bilo velikog zakašnjenja i drugih problema. Nije se održao ni pokušaj organiziranja prakse tokom ljetnih mjeseci (jednomjesečna) na školskom brodu Jugoslavenske ratne mornarice.

Svojevremeno postojao je i uvjet upisa u višu pomorsku školu tako da se nije mogao upisati završeni učenik pomorske škole ako nije imao položen ispit za zvanje poručnika trgovačke mornarice. To je značilo provedbu na brodu od najmanje dvije godine. Detaljna analiza pokazala bi velike propuste u tom dijelu obrazovanja putem škole, ali praksa pokazuje da se pomorsko obrazovanje, pomorsko školstvo i pomorska privreda nisu nikada odrekli takvog oblika obrazovanja. Kako vidimo, pomorsko obrazovanje za rad na brodu, obrazovanje uz rad, bilo je u dosadašnjem razvitku, a još je i sada, značajan element obrazovanja uz rad, iako to nije kombinacija rada na brodu za vrijeme školovanja. Organiziranje nastave za polaznike obrazovanja — pripravnike, odnosno one radnike koji se obrazuju uz rad ili u radnim organizacijama višeg i visokog obrazovanja u pomorstvu za potrebe broda, mora imati pažljiv, postupan i planski pristup. Razlog takvom pristupu jest pokretljivost broda, njegovo kretanje po svim morima, tj. udaljenost od mjesta školovanja. Za zadovoljavanje takvih potreba nekih članova posade potreban je planski organiziran rad, a troškovi su nešto veći od uobičajenih. Organizacije visokog obrazovanja i organizacije pomorske privrede imaju, zbog zajedničkih interesa stručnog, obrazovnog, znanstvenog i kulturnog potencijala, odgovornost za razvoj društvenog rada i napretka društvene zajednice u cjelini.

U skladu s društvenim zahtjevima da usmjereno obrazovanje mora biti sposobno da odgovori na aktualne i razvojne potrebe udruženog rada za stručnjacima potrebnih profila i zanimanja, izmjenjena je struktura obrazovnih programa. U srednjem usmjerenom obrazovanju izgrađeni su novi programi za 335 profila stručnjaka u proizvodnim i društvenim djelatnostima. U visokom obrazovanju utvrđeni su novi obrazovni profili potrebni udruženom radu i započeto je ostvarivanje novih nastavnih planova i programa. Na osnovi planova za upis studenti se usmjeravaju u tehničke, poljoprivredne i druge proizvodne studije. Upis se još uvijek ne zasniva

na planovima razvoja i utvrđenim obrazovnim i kadrovskim potrebama udruženog rada. Ipak sve se više ostvaruje novi društveno-ekonomski odnos studenata i radnika u neposrednoj proizvodnji. Započet je proces uspostavljanja prava i obaveza između organizacija udruženog rada i studenata u cilju jedinstvenog sistema obrazovanja mladih i njihovog što ranijeg uključivanja tokom studiranja u udruženi rad. Integracija obrazovanja u udruženi rad, kao temeljno ishodište reforme odgoja i obrazovanja, zahtijeva da organizacije udruženog rada svoju djelatnost prošire na organiziranje obrazovnog procesa.

